

Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak “Arkeoparklar”

Yeliz KESKİN^{1*}, Mine TANAÇ ZEREN²

¹ İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, 35430, İzmir, Türkiye.

² Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, 35160, İzmir, Türkiye.

* e-mail: yelizkeskin@iyte.edu.tr

Öz

Arkeolojik miras, geçmiş dönemlerde yaşamış toplulukların kültürel ve toplumsal düzenlerini yansıtmaktadır. Bilgi ve belge değeri taşıyan arkeolojik eserlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve korunması, geçmişini öğrenmek ve anlamlandırmak açısından çok önemlidir. Arkeolojik alanların düzenlenmesi, arkeolojik buluntuların onarımının yapılması ve koruma tedbirlerinin alınması bu alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması için tek başına yeterli değildir. Arkeolojik buluntuların ve arkeolojik alanların sürdürülebilirliğinin sağlanması, ancak kamunun bu alanlara karşı duyarlılık ve koruma bilinci düzeyinin yükselmesi ile mümkün olabilmektedir. Arkeolojik alanların düzenlenmesi ve arkeolojik buluntuların sergilenmesi, ören yerlerinin kamu ile bütünleşmesini kolaylaştırmakta ve toplumların eserlere karşı farkındalık düzeyinin artmasını sağlamaktadır. Bu alanlarda yönetim planı kapsamında belirlenecek olan doğru koruma, sunum ve sergileme yaklaşımları, yapılacak olan analizler ve değerlendirmeler sonucunda belirlenmelidir. Arkeolojik alan yönetim planlarında sıkça rastlanan sergileme ve sunum yöntemlerinden bazıları; arkeolojik alanda sergileme, arkeolojik alan dışında sergileme, müzede sergileme, arkeopark olarak sergileme gibi yöntemlerdir.

Arkeopark olarak sergileme, günümüzde gelişmiş ülkelerin ören yerlerinde uyguladığı en güncel yaklaşımlar arasındadır. Özellikle Avrupa ülkelerinde sıkça rastlanan bu alanlar, bir çeşit açık hava müzesi olarak nitelendirilebilmektedir. Arkeoparkların amaçları; kültür varlıklarını korumak, kamuyla bütünleşmesini sağlayarak bilgilendirme yapmak, toplumda koruma bilinci oluşturmak ve geçmiş uygarlıkların sosyo-kültürel özellikleri, mimarileri, yaşam biçimleri hakkında bilgi edinme yollarını güçlendirmektir. Arkeoparkların kapsamında duyulara hitap eden sunum yöntemlerinin, deneysel arkeoloji uygulamalarının ve çeşitli rekreatif aktivitelerin bulunması bu alanların dinamikliğini ve kamunun bu alanlara olan ilgisini arttırmaktadır.

Bu çalışma kapsamında arkeoparkların hedefleri, uygulanma nedenleri, ziyaretçiler ve uzmanlar tarafından kullanımı, arkeoparkların tasarım kriterleri bu alanlarda uygulanan mimari yaklaşımlar, deneysel arkeoloji uygulamaları, canlandırmalar ve arkeoparklarda uygulanan diğer sunum yöntemleri seçilen arkeopark örnekleri üzerinden aktarılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arkeopark, koruma, sunum, açık hava müzesi, deneysel arkeoloji.

“Archeoparks” as a Presentation Method of Archaeological Sites

Abstract

Archaeological heritage, represents the cultural and social order of societies who lived in past eras. In order to learn and explain the past, it is crucial to sustain and preserve the artifacts that has informational and documentation value. It is not single handedly sufficient arranging archaeological sites, restoring artifacts and

Atrif: Keskin, Y. ve Tanaç Zeren, M. (2018). Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak “Arkeoparklar”. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 3 (2), 110-124.

DOI: [10.30785/mbud.439805](https://doi.org/10.30785/mbud.439805)

*Bu çalışma, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Restorasyon Yüksek Lisans Programı'nda yürütülen ‘Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak Arkeoparklar’ başlıklı tezden üretilmiştir.

taking preservation measures. Maintaining the sustainability of archaeological sites can only be achieved by raising awareness and susceptibility of community towards these sites. Arrangement of archaeological sites and artifacts exhibition pave the way for the ruins to connect with community and raise awareness of these sites to society. In these sites, accurate preservation, presentation and exhibition approaches within the scope of management plan should be determined after experts' analyses and evaluations. Some of common ways of site management to present and exhibit an archeological sites: Exhibition on archeological site, exhibition outside the archaeological site, exhibition in museum, exhibition as archeopark.

Nowadays, presentation as archeopark is the most recent approach that is used for the archaeological sites by developed countries. Especially in Europe countries these areas encountered frequently and may also be considered as "open-air museum". Aims of these archeoparks are preserving the cultural property, unifying the site with community to enlighten them, forming a preservation consciousness in society and strengthening the ways of obtaining information about socio-cultural characteristic, architecture and life-style of ancient civilizations. Existence of presentations that are appeasing the senses, experimental archeological practices and various recreative activities in the scope of archeoparks increase the dynamism of these parks and community interest towards it.

In the extent of this study, following will be explained over selected archeoparks: Aims of archeoparks implementation reasons, usage of archeoparks as a presentation method, designing criteria of archeoparks, applied architectural design approaches, experimental archaeological applications, recreation and other applied presentation methods that are used in archeoparks.

Keywords: Archeopark, preservation, presentation, open air museum, experimental archaeology.

1. Giriş

Arkeopark kavramı, arkeolojik yöntemlerle elde edilmiş kültür varlıklarının kendi doğal ortamları içinde sergilenerek, insanlara geçmiş uygarlıkların yaşantısı, kültürü ve mimarisini aktarması amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar olarak tanımlanabilir. Arkeoparklarda uygulanan sunum yöntemlerinin klasik sunum yöntemlerinden ve müzelerden en temel farkı, kültür varlıklarının durağan bir ortamda sergilenmesi değil, dinamik sunum yöntemleri yardımı ile daha iyi algılanmasının sağlanmasıdır. Arkeoparklarda dikkat çeken en önemli sunum biçimlerini deneysel arkeoloji uygulamaları, üç boyutlu canlandırmalar ve teknoloji kullanımı oluşturmaktadır (Eres vd., 2016). Bu uygulamalar arkeolojik alanların en temel sorunlarından olan "görünürlük" ve "anlaşılabilirlik" sorunlarına çözüm oluşturmaktadır (Eres, 2016). Basit bir tanım ile arkeoparklar; arkeolojik bulgular içeren, farklı deneysel ve eğitici sunum yöntemleri barındıran halka açık arkeolojik alanlardır.

Arkeoprakların birincil hedefi kültür varlıklarını korumaktır. Arkeolojik alanların sürdürülebilirliği ancak arkeolojik alana ait eserlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ile mümkündür. Arkeolojik alanları korumak sadece eserleri onarmaktan ibaret değildir. O eserleri korumak insanların onlara karşı duyarlılık ve bilinç düzeyinin yükselmesi ile gerçekleşir. Bu bilinç ise kültür varlıklarına karşı farkındalığın artması ile oluşur. Bu nedenle 'arkeopark' oluşumları, farkındalık oluşturmak bağlamında önemli bir yöntem olmakta, arkeolojik alanların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından giderek önem kazanan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arkeoparkların diğer hedefi ise kültür varlıklarını sergilemek ve sunmaktır. Bu eserleri ziyaretçilere iyi ve doğru aktarmak eserlerin algılanması açısından çok önemlidir. Çeşitli güncel sunum yöntemlerini kullanmak, teknolojiyi kullanmak, farklı duylara hitap eden sunum yöntemleri ve bir sunum yöntemi olarak deneysel arkeolojiyi kullanmak kültür varlıklarının daha iyi algılanmasını sağlayacak ve alanın dinamikliğini arttıracaktır. Ayrıca arkeoparklar ve eğitim arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Bu alanlar tarihi öğretmen yanında kalıntıların ve alanın korunması gerekliliği bilincini de kazandırmaktadır. Eğitici uygulamalardan bazıları; okulların alanı ziyaret etmesi, uzmanlar tarafından ziyaretçilere kazı ve araştırmalar hakkında bilgilendirme çalışmaları yapılması ve kazıların ziyaretçiler tarafından canlandırılması, bilgilendirme turları organize edilmesi, deneysel çalışmalar ve dahasıdır. Bu alanların sürdürülebilirliği burada verilen eğitimin, bilginin ve kültürün anlaşılabilirliği ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla eğitim ve arkeopark arasındaki güçlü ilişki bu alanlardaki temel kurguyu oluşturur. Arkeoparkların topluma geçmiş uygarlıkların yaşam biçimleri, sosyo-kültürel özellikleri, fiziksel çevreleri, mimarileri, kullandıkları aletler, dönemin teknolojisi vb. hakkında bilgiyi aktarma ve arkeoloji bilimini anlatma amacı eğitim yolu ile gerçekleştirilir (Bayraktar, 2010 s:11-28).

Arkeopark alanlarının bir diğer özelliği ise alandaki koruma ve sunum faaliyetlerinin dışında eğlenmek, dinlenmek gibi işlevleri de barındıran rekreasyon uygulamalarıdır. Alan yönetimi planına göre hazırlanmış rekreatif aktiviteler, etkinlikler ve faaliyetler alanın çekiciliğini arttırmaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın ana materyalini 'arkeopark' kavramının kuramsal olarak incelenmesi ve tanımının yapılması oluşturmuştur. Yurt içinden ve yurt dışından bu tanıma uygun belirli arkeopark örneklerinde uygulanan alan yönetimi yaklaşımları, mimari düzenlemeler, sergileme yöntemleri ve deneysel arkeoloji uygulamaları incelenmiştir.

Çalışmanın yönteminde ise öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın ilerleyen aşamasında yurt içi ve yurt dışından önemli örnekler seçilerek yurt içi örnekleri yerinde incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda mimari düzenlemeler ve uygulamalar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1 Arkeoparklarda Mimari Yaklaşımlar

Alan bütününde geleceğe yönelik vizyonun belirlenmesinde en temel yaklaşım alan yönetiminin planlanmasıdır. Alan yönetiminde ortaya çıkarılan ilkeler bağlamında 'Neyi koruyacağız?', 'Nasıl koruyacağız?' ve 'Nasıl sunacağız?' sorularının cevapları arkeolojik buluntular ve alanın potansiyelleri göz önünde bulundurularak üretilmelidir. Diğer bir deyişle bulguların korunması ve bulgulardan üretilen bilimsel verilerin doğru ve etkin bir biçimde aktarımının gerçekleştirilmesi asıl hedef olmalıdır.

Alan için öngörülen tasarım; koruma, eğitim, rekreasyon ve sergileme ile ilişkilendirilmelidir. Sirkülasyon ağının sıralı ve sade tariflenmesi, iç ve dış mekân bağlantılarının güçlü kurulması, sergi birimlerinin doğru yere konumlanarak bilgileri doğru tariflemesi önemlidir (Köksal,2014). Gerekiyorsa müze, araştırma merkezi, ziyaretçi merkezi, bilet gişesi, ıslak hacimler, kafeterya, satış birimi, depo, servis birimi gibi kapalı mekânların tasarlanması ziyaretçilerin ve çalışanların konfor koşullarının artırılması açısından faydalı olabilir. Bunun dışında buluntuların korunması için koruma çatıları, gezi güzergâhları bilgilendirme panoları, aydınlatma elemanları da alanın bir parçası haline gelebilir (Kortanoğlu, 2013).

Bu ihtiyaçların tümünün bir alan yönetimi kapsamında birlikte tasarlanması ve tasarımın ana yaklaşımında korumacı bir anlayış benimsenmesi en ideal yöntem olacaktır. Bu bağlamda her ihtiyaç için alana eklenecek strüktürler benzer mimari tasarım dili ve malzeme kullanımı ile bir bütünün parçaları olarak uyum içerisinde üretilmiş olmalıdır. Arkeolojik alana getirilecek ek mekânların mevcut arkeolojik alanların yakınına veya arkeolojik kazı çalışmalarının bittiği bölgelere kurulması doğru olacaktır. Alan içerisinde buluntular ile ilişkilendirilen her türlü fiziki müdahalenin de, zemine minimumda değmesi, sökülür takılır ve geri dönüştürülebilir nitelikte olması, antik peyzajın önüne geçmemesi önemlidir. Ayrıca buluntular hakkında üretilen bilgilendirmenin en etkin biçimde, buluntulara zarar vermeden üretilmesinin sağlanması mutlaka gereklidir (Zeren, 2010).

3.2 Arkeoparklarda Sunum Yaklaşımları ve Arkeopark Örnekleri

Arkeolojik park alanlarında güncel ve popüler bilgilendirme yöntemlerinin kullanılması, kamunun alana adaptasyonunu ve ilgisini artırır. Binlerce yıl öncesinden kalan bir bulgunun ziyaretçilere tam olarak aktarılması çok zordur. Bu nedenle arkeoparklarda bu bulguların daha iyi aktarılabilmesi için üç boyutlu görsellerin, farklı duylara hitap eden yöntemlerin, deneysel uygulamaların kullanıldığı görülmektedir. Animasyonlar, çeşitli görselleştirme ya da canlandırmalar, simülasyonlar, sanal gerçeklik uygulamaları, güncel teknolojik sunum yöntemleri arkeoparklarda kullanım alanı bulurlar.

Arkeoparklarda görülen en önemli sunum tekniklerinin ve eğitici uygulamaların başında deneysel arkeoloji uygulamaları gelmektedir. Duylara hitap eden bu yöntem hem tarihi anlamayı kolaylaştırmakta hem de alanın çekiciliğini arttırmaktadır. Deneysel arkeoloji; kazılar sırasında keşfedilen hipotezleri ve süreçleri etkin bir şekilde anlama, belgeleme ve test etme yöntemidir. Bu yöntem ile bir nesnenin nasıl çalıştığı, nasıl kullanıldığı ya da nasıl üretildiği ziyaretçiler tarafından deneyerek algılanmaktadır. Ziyaretçilerin etkin katılımının sağlandığı bu uygulama ile halkın geçmişi deneyerek öğrenmesi sağlanmaktadır. Deneysel arkeolojinin uygulandığı arkeolojik alanlarda,

ziyaretçilere gerçek buluntuların yanında sanal bilgiler ve canlandırmalar eşliğinde geçmişten bir kesit sunulur. Geçmişteki olayları tam anlamıyla yinelemek olanaksız olsa da, deneysel taklitlerini gerçekleştirmek, olayların doğruluğunu kanıtlama ve saptama açısından eğitici. Çeşitli yöntemler deneyerek tarih öncesinde yaşayan bir insan gibi avlanmak, yemek yemek, ilkel yöntemlerle çanak çömlek yapmak, onların evlerinde zaman geçirmek gibi uygulamalar deneysel arkeolojinin alanına girer (Colin vd., 2005; Eres, 2009).

Günümüzde birçok alanda deneysel uygulamalar görülmektedir. Deneysel arkeoloji uygulamaları yapmak üzere kurulmuş okullar bulunmaktadır. Örneğin; UCD Arkeoloji Okulu; İrlanda'da eğitim veren bir deneysel arkeoloji okuludur. Bu kurumda uzmanlar ve öğrenciler tarafından arkeolojik araştırmalar ve sunum yöntemleri hakkında çalışmalar sürdürülmektedir (URL-1) (Şekil 1) (Şekil 2).

Şekil 1. UCD Deneysel Arkeoloji Okulu Uygulamaları (URL-2)

Şekil 2. UCD Deneysel Arkeoloji Okulu Uygulamaları (URL-3)

Ülkemizde de deneysel arkeoloji uygulamaları denemeye başlanmıştır. Örneğin İzmir'in Bornova İlçesi'nde bulunan Yeşilova Höyüğü bu bağlamda örnekleri barındırmaktadır.

Şekil 3. Yeşilova Höyüğü Deneysel Arkeoloji Uygulamaları (Orijinal-Kasım 2017)

Yeşilova Höyüğü İzmir'in ve Ege Bölgesi'nin bilinen en eski yerleşim alanıdır. Alanda 2005 yılından bu yana kazı çalışmaları sürmektedir. Alan içerisinde Geç Roma-Erken Bizans, Kalkolitik Dönem ve Neolitik Dönem'i içeren kültür tabakaları saptanmıştır. Yeşilova'nın şehrin içindeki erişilebilir konumu ve üniversitelere olan yakınlığı alanın sergilenebilme potansiyelini arttırmaktadır. Alanda bu olanakları kullanarak 2009 yılında "Zaman Yolculuğu" adında bir sergileme ve eğitim programı başlatılmıştır. Bu programın hedefleri; bölgede yaşamış eski uygarlıkların kültürlerini deneysel yöntemlerle ziyaretçilere aktarmak ve arkeolojik alanı turizm ve eğitim faaliyetleri ile bütünleştirerek alanın farkındalığını arttırmaktır. Alternatif bir eğitim ve öğretim programı sunan Yeşilova Höyüğü bölgeye olan ilgiyi arttırmaktadır (Derin, 2010) (Şekil 3).

"Zaman Yolculuğu" programında öncelikle belirli yaş grubundan öğrenciler ziyaretçi merkezindeki sergiyi ve kazı alanını uzmanlar eşliğinde dolaşmaktadırlar (Şekil 4). Sonrasında Neolitik Çağ kıyafetlerini giyerek Neolitik Köy Canlandırması'na ulaşmakta, canlandırması yapılan Neolitik Köy'de o dönemin evlerinde zaman geçirmektedirler. Yeşilova Höyüğü Neolitik Köy Canlandırması alanında deneysel arkeoloji uygulaması olarak Neolitik Dönem'in aletleriyle ateş yakma, taş aletleri kullanma, eşya üretme, yemek yapma, avlanma, buğday dövme eylemleri deneyimlenmektedir (Şekil 5). Yeşilova Höyüğü'ndeki en çekici alan deneysel sunum yöntemlerinin uygulandığı Neolitik Köy Canlandırması'dır (Derin, 2010) (Şekil 6).

Şekil 4. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi (Orijinal-Kasım 2017)

Şekil 5. Yeşilova Höyüğü Neolitik Köy Deneysel Arkeoloji Uygulamaları (Orijinal- Kasım 2017)

Şekil 6. Yeşilova Höyüğü Neolitik Köy Canlandırması (Orijinal- Kasım 2017)

Şekil 7. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi Sergi Alanı (Orijinal-Kasım 2017)

Şekil 8. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi Arkeoloji Laboratuvarı ve Kazı Evi (Orijinal- Kasım 2017)

2014 yılında kullanıma açılan Yeşilova Ziyaretçi Merkezi içerisinde; Neolitik Çağ, Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağı'na ait eserlerin dönem sırası ile sergilendiği sergi salonu bulunmaktadır (Şekil 7). Bu sergide çağdaş sunum teknikleri kullanılmaktadır. Ziyaretçi merkezi içerisindeki diğer birimler ise atölyeler, gösteri salonu, laboratuvar ve kafeteryadır. Yeşilova Höyüğü Ziyaretçi Merkezi içerisinde sirkülasyon rampalar ile sağlanmaktadır. Bu rampalar üzerinde çeşitli yazılar ve görsellerle dönemler hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Bu sirkülasyon ağı ziyaretçileri, buluntuların konumlandığı bölgeye geçirir. Buluntular,

artık önceden edinilen bilgiler sayesinde daha anlaşılır hale getirilmiştir. Ziyaretçiler; buluntuların devamında, dönemin canlandırması olan Neolitik Köy'e ulaştırılır. Köyün ziyaretinin devamında Yeşilova Ziyaretçi Merkezi'nin devamı olan kazı evi dışarıdan izlenebilmektedir (Şekil 8). Bu sayede ziyaretçiler arkeolojik alanda çalışanların çalışma alanlarını ve yöntemlerini gözlemleyebilmektedir.

Yeşilova Höyüğü'nde uygulanan deneysel arkeoloji uygulamalarının arkeolojik alanı ve dönemi anlamlandırma konusunda çok verimlidir. Kapalı alan ve açık alan gezi rotalarının bütüncül tasarımı alanı gezmeyi, deneyimlemeyi ve algılamayı kolaylaştırmaktadır.

Bir başka örnek Kırklareli Aşağı Pınar Açık Hava Müzesidir. Aşağı Pınar Arkeolojik Alanı Kırklareli kent merkezinin güneyinde bulunmaktadır. Alandaki kazı çalışmaları 1993 yılından bu yana İstanbul Üniversitesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından sürdürülmektedir. Alanın korunması, eserlerin ve bilginin gelecek nesillere aktarılması, alanın farkındalığının sağlanması ve bilimsel çalışmaların sürdürülmesi amacıyla bir açık hava müzesi projesi hazırlanmıştır (Eres vd., 2010). Proje kapsamında alandaki arkeolojik buluntuların çoğunluğu yerinde sergilenmiş ve bu eserlerin algılanabilmesi için çeşitli sunum yöntemleri uygulanmıştır. Alanın çok katmanlı bir yapıya sahip olması, alanda yapılacak çalışmaları ve alana yapılacak müdahaleleri zorlaştırmıştır (URL-4).

Alanda tasarlanan en dikkat çekici ve kapsamlı bölüm Yeşilova Höyüğü örneğinde de olduğu gibi Neolitik Köy Canlandırması'dır (Şekil 9). Burada ziyaretçiler Neolitik Çağ'a ait yaşantıyı daha iyi algılayabilmektedir. Çeşitli yapay rekonstrüksiyonlar ile ziyaretçiler eski çağlara ait mekânları deneyimleyebilmektedir. Bu rekonstrüksiyonların her biri farklı bir tema ile ziyaretçilere sunulmaktadır. Ayrıca köy canlandırması dışında doğal çevrenin canlandırması da yapılmıştır. Çevrede eski zamanlardaki yabani hayvanların maketlerine rastlanmaktadır. Deneysel arkeoloji alanında yapılan çeşitli atölye uygulamaları da köy canlandırmasını destekler niteliktedir (URL-4). Proje kapsamında köy canlandırması dışında kalıntıların yerinde sergilenmesi, bu kalıntılar üzerinde kısmi rekonstrüksiyonlara başvurulması ve kalıntıların korunması için koruma çatılarının inşa edilmesi öngörülmüştür. Ayrıca alanda bir gezi güzergâhı tasarlanmıştır. Bu güzergahın günümüzden geçmişe doğru sıralı bir anlatıma sahip olması, bu sayede alanın anlaşılabilirliğinin güçlendirilmesi gezi rotasının tasarım sürecinde önemsenmiştir (Eres vd., 2010).

Aşağıpınar Höyüğü'nde tasarlanan eğitim alanında farklı yaş gruplarındaki öğrencilere hitap eden arkeoloji, mimarlık, tarih eğitimi verilmektedir. Bu alanda öğrenciler, kazı çalışmasını canlandırarak arkeoloji bilimi hakkında bilgi edinmektedir. Bir diğer eğitim alanı ise yetişkin öğrencilere ve uzmanlara katmanlaşma, mimarlık ve alanın tarihi hakkında kapsamlı bilgi verilmesidir (URL-4).

Şekil 9. Aşağıpınar Höyüğü Neolitik Köy Canlandırması (URL-5)

Bursa Aktopraklık Arkeolojik Alanı da ülkemizdeki arkeopark örneklerindedir. Alan, Bursa il merkezine 25 km uzaklıkta, Akçalar Mahallesi sınırları içerisinde, Ulubat Gölü'nün doğu kıyısında iki yükseltinin üzerinde yer almaktadır (Karul, 2007). Aktopraklık Höyük kazıları 2004 yılından bu yana İstanbul

Üniversitesi tarafından sürdürülmektedir (Şekil 10). Alan üzerinde yapılan çalışmalar ve değerlendirmeler sonucunda höyükteki yerleşimin Neolitik Çağ ve Kalkolitik Çağ'a ait olduğu saptanmıştır. Höyük için 2009 yılında kapsamlı bir kültürel miras projesi hazırlanmıştır. Proje hedefleri beş ana başlık altında şu şekilde sıralanmaktadır; karşılama merkezinin inşası, arkeolojik kalıntıların korunması ve sergilenmesi, tarihöncesi ve geleneksel köy canlandırmaları, turistik ve eğitsel aktivitelere yönelik tesislerin inşasıdır. Projenin hedef kitesinde ise her yaşta öğrenciler, günlük ziyaretçiler, turistler ve uzmanlar vardır (Karul, 2010).

Şekil 10. Aktopraklık Kazı Alanı (Orjinal- Ocak 2018)

Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulaması yapılan arkeopark projesi kapsamında ilk olarak giriş kapısı ve meydan düzenlemesi, bilgilendirme ve sergilerin yer aldığı karşılama binası, atölyelerin yapılabileceği çocuk kazı evi binası ile kazıdan çıkarılan buluntuların saklanacağı depo yapıları inşa edilmiştir (Şekil 11, Şekil 12). Kazı alanlarının daha yüksek bir kottan algılanabilmesi için gözetleme kulesi yapılmıştır. Çocukların kazı yapmayı deneyimleyebilmeleri için yapay bir höyük içerisinde kazı alanları oluşturulmuştur (Şekil 13). Bazı önemli açmaların ve çocuklar için tasarlanan kazı alanının dış etkilerden korunabilmesi için birbiri ile uyumlu üst örtüler tasarlanmıştır. Tarih öncesi yaşam biçiminin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla deneysel sunum yöntemi örneği olan Neolitik Köy Canlandırması, Kalkolitik Köy Canlandırması inşa edilmiştir.

Şekil 11. Aktopraklık Arkeoparkı Giriş Kapısı (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 12. Aktopraklık Arkeopark Karşılama Binası (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 13. Aktopraklık Arkeoparkı Yapay Höyük Alanı (Orjinal- Ocak 2018)

Neolitik Köy Canlandırması, höyükteki ilk yerleşimi temsil eden bir çiftçi köyüdür. Buradaki evler kazı verileri doğrultusunda 3-4 m çapında yuvarlak planlı şekilde 1/1 ölçekte inşa edilmiştir (Şekil 14). Kalkolitik Köy Canlandırması ise hendeklerle çevrilidir (Şekil 15, Şekil 16). Buradaki evlerin iç mekânları da düzenlenmiştir (Şekil 17). Arkeolojik alanlar gibi kırsal mimarinin de yok olması sebebi ile alana yakın bir bölgede varlık gösteren terk edilmiş Eski Kızılelma Köyü de arkeopark alanı tasarımının bir parçası haline getirilmiştir. Eski Kızılelma Köyü'ndeki 6 konut yerinde belgelenmiş ve sökülerek arkeopark alanına taşınmıştır (Şekil 18, Şekil 19). Köyün canlandırıldığı bölge olarak Neolitik ve Kalkolitik Dönem'i birbirinden ayıran dere yatağı seçilmiştir. Birçok farklı zaman diliminin canlandırmasına ev sahipliği yapan Aktopraklık Arkeoparkı'nda zaman dilimlerini birbirine bağlayan tüneller ya da köprüler bulunmaktadır. Alanın içerisinde tabelalar ve aydınlatma elemanları ile desteklenen gezi güzergâhları da düzenlenmiştir. Ayrıca proje kapsamında arkeoloji ve arkeoloji ile ilişkili bilim dalları üzerinde çalışan çeşitli uzman ve öğrencilerin deneysel çalışmaları ve çeşitli arkeolojik uygulamaları gerçekleştirebilmeleri için ve konaklamaları için çeşitli mekânların tasarlanması öngörülmüştür (Karul, 2010).

Şekil 14. Aktopraklık Arkeopark Neolitik Köy Canlandırması (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 15. Aktopraklık Arkeopark Kalkolitik Köy Maketi (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 16. Aktopraklık Arkeopark Kalkolitik Köy Canlandırması (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 17. Aktopraklık Arkeopark Kalkolitik Köy Canlandırması (Orjinal-Ocak 2018)

Şekil 18. Aktopraklık Arkeopark Kızılelma Köyü Canlandırması (Orjinal- Ocak 2018)

Şekil 19. Aktopraklık Arkeopark Kızılelma Köyü Yapıları (Orjinal- Ocak 2018)

Bursa Aktopraklık Arkeoparkı Türkiye'nin ilk arkeopark denemelerinden bir tanesidir. Alanda farklı sunum teknikleri ve deneysel arkeoloji uygulamalarının denenmesi arkeolojik alanı dinamik bir alan haline getirmektedir. Dönemlerin sıralı anlatımı ve sunumu ziyaretçilerin eski zamanları algılamasını kolaylaştırmaktadır.

Stonhenge Arkeoparkı da Dünya'daki Arkeopark uygulamalarının en önemlilerinden biridir ve çalışma kapsamında da bir yurtdışı örneği olarak konuya dâhil edilmiştir. Stonehenge Arkeolojik Alanı İngiltere, Wiltshere'de bulunmaktadır. Alanda varlık gösteren taş çemberin oluşumu Neolitik insanlara kadar uzanmaktadır (Cengiz, 2016). Keskiyle yontulmuş, düzgünleştirilmiş, dik konumundaki otuz taştan oluşan ve dik duran taşların üzerine yerleştirilen lento taşlarını içeren ve böylelikle çember şeklinde kapı boşlukları oluşturan kalıntılar alanın en dik kat çekici, anıtsal bölümüdür (Şekil 20).

Şekil 20. Stonehenge Çemberi -İngiltere (URL-6)

2009 yılında hazırlanan bir proje ile taş blokların yakınında mevcutta konumlanan taşıt parkı ve tesislerinin kaldırılması kararı alınmış ve Stonehenge'in 1,6 kilometre batısında yeni bir ziyaretçi merkezi inşa edilmiştir (Şekil 21). Arkeolojik alana getirilen bu ek yapı alanın tarihi niteliğine saygılı şekilde inşa edilmiştir, anıtın olduğu noktadan ziyaretçi merkezi algılanmakta, bu sayede tarihi buluntuların mekânsal algısı korunmaktadır. Yeni ziyaretçi merkezinde; tanıtım, sergileme ve eğitim olanaklarının verilebildiği mekânlara yer verilmiştir. Stonehenge ziyaretçi merkezinde 250'den fazla kalıntı sergilenmektedir. Ziyaretçiler bu sergi alanlarında bulunan bazı eserlere dokunarak temas kurulabilme olanağına sahiptir. Ziyaretçi merkezinde üç boyutlu sunum teknikleri ile bilgilendirme yapılmaktadır. Ziyaretçi merkezinin ana salonu; buluntuların üç boyutlu olarak bütünlenmiş halinin izletildiği dairesel salondur (Şekil 22). Bu salonda, izleyiciler merkezde konumlanarak animasyon yöntemi ile çember şeklinde dizilmiş taşların arasında olma duygusunu görsel, işitsel verilerle deneyimlemektedirler. Görsel ve işitsel sunum teknikleriyle alanın yıllar boyunca değişimi; Stonehenge'den öncesi ve sonrasında çevrenin farklılaşmasını deneyimleme alanları bulunmaktadır. Ziyaretçi merkezinde geçmiş dönemlere ait çeşitli insan canlandırmaları da sergilenmektedir. Bunların yansira ziyaretçi merkezi; kafeterya, ticari birimler, bilet gişesi, tuvaletler ve araç parkları gibi işlevler ile donatılmıştır (Cengiz, 2016).

Şekil 21. Stonehenge Ziyaretçi Merkezi (URL-7)

Ziyaretçi merkezi ile Stonehenge Çemberi arasındaki ulaşım sorunu proje kapsamında çözüme ulaştırılmıştır. Bu ulaşım; yürüyüş parkurları, bisiklet yolları ve ziyaretçi merkezi tarafından çalıştırılan motorlu araçlar ile sağlanmaktadır.

Şekil 22. Animasyon ve 3 Boyut Görselleştirme (URL-8)

Alanda; ziyaretçi merkezinin yan tarafında beş adet Neolitik Ev'in canlandırması bulunmaktadır. Bu evler 2006-2007 yılında yapılan kazı çalışmasından elde edilen verilere dayanarak yapılmışlardır. Evlerin yapım yöntemleri ile ilgili bilgilendirmelere yer verilirken, eski gelenekler ve yöntemler ziyaretçilere aktarılmaktadır. Deneysel arkeoloji uygulamaları Neolitik Köy Canlandırması'nda ve çevresinde gerçekleştirilmektedir. Ziyaretçiler, eski zamanlarda insanların nasıl beslendiğini, nasıl yaşadığını deneyimlemektedir (Cengiz, 2016). Ayrıca Stonehenge çemberinin tarih öncesi devirlerde nasıl inşa edildiğine dair ve taşların nasıl taşındığına dair deneysel uygulamalar da burada gösterilmektedir (Şekil 23).

Şekil 23. Neolitik Evlerin Canlandırması ve Taş Taşıma Tekniği (URL-9)

Stonehenge Arkeoparkı, Dünya'da en çok ilgi gören arkeopark alanlarından bir tanesidir. Burası alan yönetimi ve planlama bakımından diğer alanlara örnek olabilecek seviyededir. Genel yerleşim planı, peyzaj düzenlemesi ve mimari açıdan olumlu özelliklere sahiptir. Aynı zamanda alan içerisinde uygulanan sunum yöntemleri ve eğitim programları çok verimlidir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Geçmişte yaşayan toplumların kültürlerini, yaşantılarını anlamamızı sağlayan arkeolojik miras, yerel değerlerin ötesinde evrensel değer taşımaktadır. Bu kültürel mirası, koruyarak gelecek nesillere aktarmak tüm insanlığın ortak görevidir. Arkeolojik miras alanlarını korumak için alanın potansiyelleri ve analizleri doğrultusunda doğru alan yönetimi yaklaşımı belirlenmelidir. Arkeolojik buluntular mümkünse

yerlerinde sergilenmeli ve kamuya açılmalıdır. Makale kapsamında ele alınan 'Arkeoparklar' da eserlerin buldukları yerde sergilenerek ören yerlerine erişimi arttıran ve bu alanların kamu ile bütünleşmesini kolaylaştıran bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu koruma modeli, arkeolojik alanlara karşı farkındalığın artması, bulguların doğru algılanması ve anlamlandırılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Arkeoparkların; arkeolojik buluntuların korunması, alanın sürdürülebilirliğinin sağlanması, eserlerin sergilenmesi, kamunun bu konuda eğitilmesi, alanın kültür turizmüne açılması gibi hedefleri vardır. Arkeopark alanlarında bu hedefler doğrultusunda çeşitli uygulama ve etkinlikler yapılmaktadır.

Arkeopark tasarımlarında ören yerlerinde çevre düzenlemesi projeleri yapılmakta, koruma çatıları, laboratuvarlar, ziyaretçiler için gezi güzergâhı, bilet gişesi, ıslak hacim, otopark, kafeterya, sergi birimleri gibi tesisler inşa edilmektedir. Arkeopark alanlarında teknoloji kullanımı, deneysel arkeoloji canlandırmaları, simülasyonlar, sanal gerçeklik uygulamaları bu alanların çekiciliğini ve algılanabilirliğini arttıran sunum yöntemleridir. Tüm bu uygulamalar, beraberinde getirdiği dinamizm ile arkeopark alanlarını diğer arkeolojik alanlardan ayırırken arkeolojiye yönelik eğitsel ve turistik olanaklar yaratmaktadır.

Arkeopark oluşumları, katılımcı politikalar ile ulusal ve uluslararası düzeyde koruma olgusuna katkı yapmayı amaçlamaktadır. Arkeolojik alanları daha iyi anlamak bu alanlara karşı bir kamu bilinci oluşturmakta ve bu alanların korunmasını sağlamaktadır. Arkeoparklar buldukları bölgede yaşayan halkın da alana katılımını ve alana ilgi göstermesini amaçlayan yönetim anlayışına sahiptir. Yerel halkın katılımı ve bu alanların kültürel turizm aracılığıyla bölge üzerinde çekim alanı yaratıyor olması yerel halka ekonomik katkılar sağlamaktadır. Bunun neticesinde bölge halkı üzerinde koruma bilinci oluşturulmakta ve bölge halkının alana olan ilgisi artmaktadır.

Bir arkeolojik alan yönetimi ya da bir sunum yaklaşımı olan arkeoparklar son dönemlerde gelişmiş ülkelerde çok fazla tercih edilen bir yönetim anlayışı haline gelmiştir. Ülkemiz yani Anadolu coğrafyası da arkeolojik açıdan çok zengin bir coğrafyadır. Bu bölgede bulunan arkeolojik alanlardan arkeopark olgusunu yaratmaya uygun olanların dönüştürülmesi ülkemize koruma, eğitim, kamu farkındalığı, turizm açısından fayda sağlayacak, toplumun arkeoloji bilimine, kültür varlığına bakış açısını değiştirecek, toplumun geçmişi anlamlandırmasına ve tarihi anlamasına fayda sağlayacak, arkeolojik alan ve buluntuların korunması gerekliliği bilincini oluşturacaktır.

Kaynaklar

- Bayraktar, S. (2010). Kentsel Alanda Arkeolojik Park Tasarımı: Küçükalyalı ve Saraçhane Arkeolojik Parklarının Değerlendirilmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 165s, İstanbul.
- Cengiz, M. (2016). Yassitepe Höyüğü Erken Tunç Çağı Yapısına Yönelik Arkeolojik Restorasyon Çalışmaları. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 140s, İzmir.
- Colin,R. and Paul, B.(2017). Arkeoloji Anahtar Kavramlar (88-94). Çev. Somuncuoğlu, S. İletişim Yayınları, 360s, İstanbul.
- Derin, Z. (2010). İzmir Yeşilova Höyüğü'nde Yeni Bir Eğitim Yöntemi: Zaman Yolculuğu. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 8/2010, 263-274.
- Eres, Z. (2009). Tarih Öncesi Kazı Alanlarında Koruma Ve Sergileme Kavramının Gelişimine Kısa Bir Bakış. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 7/ 2009, 119-130.
- Eres, Z. Özdoğan, E. ve Demirtaş, A. (2010). Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi: Yaklaşım, Uygulama Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 8/2010, 183-200.
- Eres, Z. (2016). Arkeolojik Kazı, Koruma, Sergileme ve Toplum İlişkisi- Kırklareli'nde Tarihöncesi Arkeolojik Alanlar Üzerinden Bir Deneyim. Eres, Z. (Ed.), Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar (115-156). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 257s, İstanbul.
- Eres, Z. Özdoğan, M. (2016). Kültür Turizminde Arkeolojik Mirasın Yeri. Eres, Z. (Ed.), Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar (157-196). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 257s, İstanbul.

- Karul, N. (2007). Aktopraklık: Kuzeybatı Anadolu'da Gelişkin Bir Köy. Anadolu'da Uygarlığın Doğuşu Avrupaya Yayılımı Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular (387-392). Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Karul, N., Avcı, M.B., Deveci, A. ve Karkiner, N. (2010). Bursa Aktopraklık Höyük'te Kültür Sektörünün Oluşturulması: Çok Yönlü Bir Proje, TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 8/2010, 241-262.
- Kortanoğlu, M.S. (2013). Arkeolojik Alanların Korunmasına ve Sunumuna Yönelik Modern Müdahaleler. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, 11/ 2013, 51-69.
- Köksal, Ş. (2014). İzmir Smyrna Agorasında Gezi Güzergahlarının Planlanması, Mozaikli Alan Üzerine Koruma Çatısı Önerisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 170s, İzmir.
- Zeren, M.T. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Çatıları ve Gezi Platformlarının Düzenlenmesi Kriterleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 12(2), 55-64.
- URL-1. Exarc. Erişim Tarihi: 04.01.2018, www.exarc.net
- URL-2. Exarc. Erişim Tarihi: 06.05.2018, UCD Deneysel Arkeoloji Okulu Uygulamaları https://exarc.net/sites/default/files/vikinghouse_kopie.jpg
- URL-3. Exarc. Erişim Tarihi: 06.05.2018, UCD Deneysel Arkeoloji Okulu Uygulamaları https://exarc.net/sites/default/files/img_2969.jpg
- URL-4. Kırklareli Projesi. Erişim Tarihi: 10.05.2018 <http://kirklareliprojesi.org>
- URL-5. Kırklareli Projesi. Erişim Tarihi: 10.05.2018 Aşağıpınar Höyüğü Neolitik Köy Canlandırması <http://kirklareliprojesi.org/toplum/asagi-pinar-acik-hava-muze-projesi/>
- URL-6. English Heritage. Erişim Tarihi: 03.05.2018 Stonehenge Çemberi - İngiltere <http://www.english-heritage.org.uk/>
- URL-7. Archdaily. Erişim Tarihi: 28.04.2018 Stonehenge Ziyaretçi Merkezi <https://www.archdaily.com/461242/stonehenge-visitor-centre-denton-corker-marshall/52b3ae38e8e44ec6f60000c5-stonehenge-visitor-centre-denton-corker-marshall-photo>
- URL-8. English Heritage. Stonehenge Müzesi'nde Animasyon ve 3 Boyut Görselleştirme Uygulaması <http://www.english-heritage.org.uk/visit/places/stonehenge/things-to-do/#Section1>
- URL-9. Stonehenge Neolitik Evlerin Canlandırması ve Taş Taşıma Tekniği https://2.bp.blogspot.com/-xXZ9IL27SLI/Vh7DhMVf5ji/AAAAAAAAAKBU/EqrAkqYleMk/s1600/IMG_3547.JPG